

Diskriminacija u multietničkoj sredini – važnost međugrupnog kontakta, socijalne distance i etničkog identiteta¹

Olivera Dronjak

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Vladimir Mihić²

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Obrazovanje etničkih manjina u Srbiji često se vezuje za pitanje da li nacionalne manjine treba da se obrazuju samo na maternjem jeziku i, što je još važnije za oblast međugrupnih odnosa, da li to obrazovanje treba da bude (i kako), integrisano u redovno obrazovanje? Obrazovni sistem u Srbiji etničkim manjinama nudi samo dve opcije: obrazovanje u potpunosti na srpskom ili obrazovanje u potpunosti na svom jeziku. U nekim regionima su čak i same škole razdvojene, pa deca imaju još manje kontakta sa vršnjacima iz drugih etničkih grupa.

Ovaj rad se bavi pitanjem važnosti međugrupnog kontakta, socijalne distance i etničkog identiteta za diskriminaciju pripadnika tuđe grupe. Uzorak je činilo 795 dece uzrasta od 14 do 19 godina iz Vojvodine. Od toga 371 Srbin, 240 Mađara i 184 Slovaka. Korišćeni instrumenti bili su skala etničkog identiteta (koja meri verovanje u etničku superiornost i etnički ponos), skala socijalne distance i skala za merenje tendencije za diskriminaciju u svakodnevnom životu dece. Pored toga, merena je i učestalost kontakta sa decom iz većinske/manjinske grupe.

Rezultati pokazuju da je regresioni model značajan ($F(5,758)=77,29$; $p<.001$; $R^2=0,33$) i da su svi prediktori bili značajni: Socijalna distanca ($\beta=.33$; $p<.001$), učestalost kontakta sa tuđom grupom ($\beta=.24$; $p<.001$), verovanje u etničku superiornost ($\beta=.19$; $p<.001$) i etnički ponos ($\beta=-.11$; $p<.01$). Rezultati pokazuju da je u školama koje školuju decu (i) na manjinskom jeziku sklonost diskriminaciji u

1 Rad je deo projekta bilateralne saradnje Srbija-Hrvatska „Socijalni identitet u multietničkoj sredini – efekti kontakta na međugrupne stavove i etnički identitet - SIMS“, finansiranog od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja R. Srbije i Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa R. Hrvatske. Deo rezultata iz ovog rada prezentovan je na skupu *EASP meeting Boundaries, Norms, and Conflicts: Understanding Intergroup Relations and Rising Intolerance Across Europe and Beyond*

2 mihic@ff.uns.ac.rs

mnogome određena negativnim stavovima prema drugoj etničkoj grupi, ali i snažnijom vezanošću za svoju grupu, bez obzira na pripadnost manjinskoj ili većinskoj grupi.

Ključne reči: etnički identitet, međugrupni kontakt, sklonost ka diskriminaciji, obrazovanje na manjinskom jeziku

Današnja društva bivaju sve više etnički heterogena – podaci iz 2015. godine pokazuju da čak 244 miliona ljudi ne živi u državama rođenja (United Nations, 2016). U takvoj etnički šarolikoj realnosti pitanje međuetničkih odnosa i stvaranja tolerantnog društva postaje izuzetno važno. Ako se pitamo na koje sve načine se može započeti kreiranje tolerantnog društva, nije teško shvatiti da je jedan od odgovora u vrtićima i školama kao mestima gde su deca i mladi svakodnevno u kontaktu. Nažalost, o pozitivnoj školskoj klimi i unapređivanju međuetničkih odnosa u školama kod nas se ne govori mnogo (ili se govori previše, ali se ne dela na odgovarajući način), dok se u razvijenim državama na ovome radi i istražuje više od trideset godina.

Osnovni problemi međugrupnih odnosa i kontakta svakako se oslanjaju na kategorizaciju, a upravo podela grupa na „našu“ i „tuđu“ predstavlja ključni aspekt procesa socijalne kategorizacije, jer se na taj način grupe dele na one kojima pripadamo ili ne pripadamo (Turner, Hogg, Oakes, Reicher & Wetherill, 1987). Takvo kognitivno svrstavanje sebe i drugih u kategorije bitno utiče na naše funkcionisanje, i to na opazajnom, emocionalnom, kognitivnom i bihevioralnom planu. Na opazajnom planu, socijalna kategorizacija dovodi do toga da ljudi imaju tendenciju da članove istih grupa opažaju kao slične, odnosno da umanje razlike među pripadnicima iste grupe (Dovidio, Gaertner & Saguy, 2009). Međutim, to je mnogo manje izraženo kada je reč o našoj grupi. Naime, istraživanja pokazuju da ljudi imaju tendenciju da druge grupe opažaju kao homogene, dok vlastite grupe opažaju kao heterogene (Wilder, 1986). Nekoliko je objašnjenja ovog fenomena. Kao prvo, češće smo u interakciji sa članovima svojih grupa pa smo tako u mogućnosti da uvidimo veću raznovrsnost među njima. Zatim, interakcija sa ne-članovima može biti površnija i kao takva ograničava bliskost koja bi mogla da pruži uvid u osobnosti pojedinaca koje upoznajemo. Jedno od objašnjenja tvrdi da vlastite grupe vidimo kao izrazito heterogene jer na taj način i sebe doživljavamo kao jedinstvene osobe. Takođe, prilikom međugrupnog poređenja, grupe vidimo kao celine, to jest, fokus je na razlikama između vlastite i tuđe grupe, dok poređenje koje vršimo u okviru sopstvene grupe jeste poređenje pojedinaca, to jest, fokus je na razlikama koje postoje među individuuama. Naposljetku, viđenje spoljašnje grupe kao homogene nam na neki način dozvoljava da deindividualizujemo njihove članove što dodatno može da ohrabri unutargrupnu pristrasnost i favorizaciju sopstvene grupe (Wilder, 1986).

Što se emocionalnog aspekta tiče, kategorizacija utiče tako što ljudi spontano doživljavaju više prijatnih emocija prema članovima svojih grupa nego prema ne-članovima (Otten & Moskowitz, 2000). Na kognitivnom planu, dešava se da ljudi sa više detalja pamte informacije vezane za članove svojih grupa (Park i Rothbart, 1982), kao i da imaju tendenciju da se slabije sećaju pozitivnih informacija u vezi sa ne-članovima (Wilder, 1986). Kada je u pitanju ponašajni aspekt kategorizacije, ljudi više žele da pomognu članovima svojih grupa, spremniji su za saradnju sa njima i ulažu više truda kada obavljaju neke aktivnosti/poslove za grupe koje smatraju svojim (Dovidio, Gaertner & Kawakami, 2003).

S obzirom na to da se u ovom radu bavimo međugrupnim odnosima manjinske i većinske grupe, treba napomenuti da se neki od navedenih aspekata kategorizacije odvijaju na različite načine u zavisnosti od toga da li se radi o pripadnicima manjinske ili većinske grupe. Tačnije, međugrupno ponašanje odvija se na iste načine, tj. isti mehanizmi su u pozadini, ali se razlikuju po stepenu izraženosti i po tome kakvu funkciju imaju za pojedince. Neki autori su mišljenja da se članstvo u manjinskoj/većinskoj grupi sastoji od sasvim različitih socio-psiholoških situacija za svaku od grupa te da dovodi do različitih kognitivnih, emocionalnih i ponašajnih reakcija (Simon & Brown, 1987; Simon, Aufderheide & Kampmeier, 2003).

Etnički identitet, kategorizacija i međugrupni kontakt u multietničkim sredinama

Bavljenje važnošću etničkog identiteta i međugrupnog kontakta (pogotovo za mlade) verovatno je još smislenije u sredinama u kojima su dve ili više etničkih grupa duže vremena u kontaktu. U etnički heterogenim sredinama susrećemo se sa takozvanim *multikulturalnim izazovom* (Verkuyten & Martinović, 2016), koji označava pokušaj pronalaženja ravnoteže između potrebe za različitošću i sličnošću sa drugima. U višetničkim sredinama jasno je i da nemaju sve etničke grupe isti status. Dominantna etnička grupa najčešće je i najbrojnija, te se većina i manjina uglavnom određuju prema brojnosti u određenom društvu. Međutim, treba naglasiti da dominantna grupa ne predstavlja nužno i brojnije stanovništvo u datoj sredini. Tako na primer, u velikom broju mesta u kojima je rađeno ovo istraživanje, Srbi nisu najbrojniji narod, ali su većinski narodi u toj sredini (Mađari ili Slovaci) označeni kao nacionalna manjina jer čine manjinu u Srbiji. Dakle, odnos manjine i većine bolje je definisati na osnovu određene socijalne dominacije, a ne na osnovu brojnosti u određenoj sredini. Grupa koja ima status većine smatra se superiornijom u društvu i važi za grupu koja ima moć i dominaciju. S druge strane, manjinska grupa ima manje zavidnu poziciju i važi za inferiorniju. Štaviše, članstvo u manjinskim grupama ponekad se i definiše kao članstvo u grupi koja *nije* većinska, tj. koja se razlikuje od većinske (Hutnik, 1985).

Mnoge studije pokazuju da je grupna identifikacija ključni faktor koji određuje odnos prema pripadnicima svoje grupe, ali i prema ne-članovima (Scheepers, Spears, Manstead & Doosje, 2009). Odnos prema pripadnicima drugih etničkih grupa može se, između ostalog, ispitivati pomoću stavova prema njima, ali i bihevioralnim merama međugrupnih odnosa kao što su socijalna distanca ili sklonost ka diskriminaciji koja je, po teoriji socijalnog identiteta, neminovna kao tendencija favorizovanja sopstvene grupe. Diskriminacija jeste način ponašanja prema pripadnicima drugih grupa, a o njoj govorimo onda kada je to ponašanje različito samo zbog postojeće grupne pripadnosti (Turjačanin, 2014). Ona zapravo jeste jedna od strategija koju ljudi koriste kako bi svoju grupu doživeli kao superiorniju. O diskriminaciji se može govoriti kada, na primer, u nekoj od svakodnevnih situacija odaberemo saradnju sa pripadnikom svoje grupe, iako je jasno da je ne-član uspešniji za izvođenje datog zadatka. U jednoj meta-analizi koja se bavi međugrupnom diskriminacijom pokazano je da su pripadnici grupa nižeg statusa skloniji diskriminaciji nego što je to slučaj sa pripadnicima većinskih grupa (Mullen, Brown & Smith, 1992). Takvi rezultati se interpretiraju činjenicom da članovi manjinskih grupa veći značaj pridaju svom kolektivnom identitetu, kao i činjenicom da su pretnje po njihov identitet veće nego po identitet pripadnika dominantne grupe. Ovakva situacija stvara potrebu za jačanjem grupnog identiteta, a način da se ovo postigne jeste uspostavljanje pozitivne različitosti putem međugrupne diskriminacije (Simon, Aufderheide & Kampmeier, 2003).

Školski kontekst kod većinsko/manjinskih odnosa posebno je interesantan jer obiluje mogućnostima za kreiranje pozitivnih međuetničkih odnosa, a ipak se stiče utisak da se to ne vidi kao prioritet u našem obrazovnom sistemu. Jedno longitudinalno istraživanje pratilo je efekte etničke diskriminacije kod adolescenata na školsko i socio-emocionalno prilagođavanje, a rezultati jasno pokazuju da je doživljaj diskriminacije od strane vršnjaka povezan sa lošijim školskim postignućem, kao i sa depresivnim simptomima i niskim samopoštovanjem (Wong, Eccles & Sameroff, 2003). Slični rezultati dobijaju se i u školama u Evropi. U Severnoj Irskoj na uzorku od 3.500 učenika ispitani su međugrupni stavovi i njihova korelacija sa međugrupnim kontaktom i to tako što su upoređene etničko-religijski heterogene i etničko-religijski homogene škole (Hughes, Campbell, Lolliot, Hewstone & Gallagher, 2013). Kao što je i očekivano, međugrupni kontakt u heterogenim školama povezan je sa pozitivnim međugrupnim stavovima – učenici koji pohađaju mešovite škole izveštavaju o učestalijem prijateljskom kontaktu sa drugim grupama i o pozitivnijim stavovima o njima.

Još jedan argument za podsticanje kontakta u školama može biti i to što međuetnička prijateljstva i pozitivni stavovi kreiraju prijatnu i inkluzivnu školsku atmosferu, a ovakvo iskustvo može da ima pozitivne efekte i na dugoročnom planu. Naime, jedno istraživanje pokazuje da učenici koji su pohađali

li etnički heterogene škole i u odraslom dobu verovatnije borave u heterogenom okruženju (posao i mesto življenja), za razliku od dece koja su pohađala škole u kojima je postojala segregacija (Braddock & McPartland, 1989).

Ukratko, sva navedena istraživanja idu u prilog kontakt hipotezi i nedvosmisleno ukazuju na to da učenicima u školama treba omogućiti više prilike za kontakt sa vršnjacima iz drugih grupa, jer on može biti osnova za kreiranje međuetničkih prijateljstava (za detaljnu analizu značaja kontakt hipoteze za smanjenje međugrupnih sukoba vidi Pettigrew i Tropp, 2006). Međutim, treba poraditi na tome da uslovi tog kontakta podstiču saradnju, što bi bilo znatno lakše ukoliko bi učenici pohađali ista odeljenja ili škole. Pored toga, novija literatura ukazuje na nekoliko ograničenja u istraživanjima kontakta kao faktora smanjenja predrasuda i diskriminacije. Ključni uslovi koji moraju biti ispunjeni da bi međugrupni kontakt imao pozitivne efekte su vezane za sličan status grupa u kontaktu, postojanje zajedničkog cilja i međugrupnu saradnju, uzrast osoba u kontaktu (kontakt je uspešniji kod dece i mladih, pogotovo u školskom kontekstu), kao i, za naše istraživanje naročito bitno, status grupe i podršku kontaktu od strane institucija ili autoriteta (Chirst & Wagner, 2013., McKeown & Dixon, 2017, Tropp & Pettigrew, 2005). Važno u vezi sa ovim istraživanjem jeste i činjenica da kontakt može imati drugačije posledice u različitim kontekstima, pa tako istraživanja pokazuju da su efekti međugrupnog kontakta na smanjenje predrasuda značajno slabiji za pripadnike manjinskih grupa nego za pripadnike većinskih, tj. grupa višeg statusa (Dixon, Durrheim & Tredoux, 2005; Pettigrew & Tropp, 2006). Na kraju, i sama veza između učestalosti kontakta i stavova prema tuđoj grupi je dvosmerna, ukazujući da na stavove (i ponašanja) prema drugoj grupi utiče učestalost kontakta, ali isto tako da sami stavovi utiču na motivaciju za kontaktom prema drugoj grupi, te je potrebno obratiti pažnju ne samo na sam kontakt, nego i na stavove prema drugoj grupi koji leže u osnovi kontakta (ili su posledica /ne/postojanja kontakta). (Hewstone et al., 2018; Levin, van Laar & Sidanius, 2003).

Kontekst istraživanja

Po poslednjem popisu stanovništva (2022. godine), u Vojvodini živi oko 32% nacionalnih manjina, od kojih su najbrojniji Mađari, Romi i Slovaci (Republički zavod za statistiku, 2023). Treba istaći da je etnička struktura Vojvodine drastično promenjena nakon dva svetska rata do kada su Srbi činili samo 35% stanovništva Vojvodine. Migracije manjina, a naročito mađarske i nemačke, veoma često su bile nasilne prirode, a devedesetih godina prošlog veka počinju ozbiljnije ekonomske migracije koje traju do danas. Procenjuje se da je samo u toku devedesetih oko 50.000 Mađara napustilo Vojvodinu (Petsinis, 2004).

Za naše istraživanje još relevantniji podatak jeste broj osnovnih (114) i srednjih (121) škola u kojima se nastava odvija na nekom od manjinskih jezika. Ovo čini trećinu ukupnog broja škola, mada je broj učenika koji nastavu pohađaju na nekom od manjinskih jezika daleko manji od tog procenta (u godini ovog istraživanja, 12% učenika osnovnih škola i 10,08% srednjoškolaca; Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, propise, upravu i nacionalne manjine – nacionalne zajednice, 2016). Ekonomske migracije devedesetih, ali i nakon toga, dovele su do ozbiljnog pada broja učenika koji nastavu slušaju na manjinskim jezicima, tako da je trend opadanja ovog broja nastavljen i dvehiljaditih godina (samo u pet godina nakon istraživanja prikazanog ovim radom, broj učenika koji nastavu slušaju na slovačkom je opao za skoro 20%, a na mađarskom za više od 23%; Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, propise, upravu i nacionalne manjine – nacionalne zajednice, 2022). Jedan od bitnih razloga jeste i tendencija dece iz mešovitih brakova da nastavu slušaju na srpskom umesto na manjinskom jeziku jednog od svojih roditelja (Petsinis, 2004). Međutim, veliki broj pripadnika nacionalnih manjina, pogotovo Mađara, upravo obrazovanje vidi kao bitan način očuvanja kulturnog identiteta, što govori u prilog tome da obrazovanje na manjinskim jezicima i dalje ima bitnu ulogu u promociji multikulturalnosti u Vojvodini. (Koković i Lazar, 2003).

Osnovni problem ovog istraživanja jeste utvrditi da li su međuetnički kontakt, izraženost etničkog identiteta i socijalna distanca povezani sa međugrupnim ponašanjem kod adolescenata u Vojvodini (operacionalizovanim kao sklonost diskriminaciji pripadnika druge grupe), kao i kakva je njena priroda u sve tri etničke grupe iz istraživanja.

Metod

Uzorak ispitanika i procedura prikupljanja podataka

Istraživanje je obavljeno u okviru projekta bilateralne saradnje Srbija-Hrvatska u dvojezičnim (srpski-mađarski ili srpski-slovački) i trojezičnim (srpski-mađarski-hrvatski) školama na teritoriji Vojvodine. Spisak svih višejezičnih škola na teritoriji Vojvodine dobijen je od nadležnog pokrajinskog sekretarijata. Nakon eliminisanja svih jednojezičnih škola, izabrane su škole iz urbanih sredina koje nastavu organizuju na srpskom i nekom od manjinskih jezika (slovački, hrvatski ili mađarski). Konačno, izabrane su škole sa teritorije cele Vojvodine (Srem, Banat i Bačka), s tim da je najveći broj škola sa teritorije Bačke gde je njihov broj i najveći (u Sremu, na primer dvojezične škole postoje samo u Staroj Pazovi). Sa izuzetkom Subotice, u kojoj postoji veliki broj dvojezičnih (i jedna trojezična škola), ni iz jedne sredine nije uzeto više od jedne škole, po pravilu najveće u toj sredini. U uzorak nisu ušle škole iz Novog Sada za koji je procenjeno da nudi mnogo više mogućnosti kontakta nego škole u manjim sredinama.

Pre samog prikupljanja podataka, kontaktirani su stručni saradnici u školama koji su odeljenske starešine obavestili o istraživanju; prikupljanju podataka pristupljeno je nakon što su roditelji maloletnih učenika dali saglasnost za učešće njihovog deteta/dece u istraživanju, a učenici su ispunjavali upitnike za vreme školskog časa uz prisustvo istraživača sa projekta. Najmanje jedna osoba iz tima boravila je na času tokom kojeg su učenici ispunjavali upitnike, a ispitivanje je obavljeno grupno. U odeljenjima koja pohađaju učenici manjinskih grupa najčešće je prisutan bio i prevodilac. Učenici su bili informisani o anonimnosti istraživanja, kao i o načinu odgovaranja na stavke upitnika. Istraživanje odobrila Etička komisija Filozofskog fakulteta u Novom Sadu (broj prijave: 201703271249_WXQE).

Uzorak je činilo 795 adolescenata oba pola (45,2% dečaka), uzrasta 14 do 19 godina. Od toga, 341 ispitanika čine učenici osnovnih škola (sedmi razred), dok srednoškolaca ima ukupno 454. Što se etničke strukture tiče, Srbi čine 46,7% uzorka, Slovaci 23,1%, a Mađari 30,2%. U istraživanju su učestvovali učenici škola u Subotici, Bečeju, Zrenjaninu, Bačkom Petrovcu, Pivnicama, Gložanu, Kulpinu, Kovačici i Staroj Pazovi. Škole iz uzorka pohađa oko 68% ukupnog broja učenika koji u Vojvodini nastavu pohađaju na slovačkom i 13% učenika koji nastavu pohađaju na mađarskom jeziku.

Korišćeni instrumenti

- Bogardusova skala socijalne distance (korišćeni odnosi bili su: *da živimo u Srbiji, da idemo u isti razred, da stanujemo kuća do kuće, da smo prijatelji i da se družimo izvan kuće, da smo prijatelji i da se posećujemo, da smo rođaci, da mi je devojka/dečko*). Etničke grupe prema kojima je merena distanca bile su: Hrvati, Bošnjaci, Srbi, Mađari, Romi, Albanci i Slovaci. Raspon skorova svaku grupu je iznosi od 0 (nepostojanje socijalne distance) do 1 (maksimalna socijalna distanca prema toj grupi; ako ispitanik ne prihvata nijedan od ponuđenih odnosa). Za ukupnu socijalnu distancu je izračunata prosečna distanca prema šest tuđih grupa, pa je raspon skorova išao od 0 do 6.
- Skala etničkog identiteta sastavljena je kombinacijom stavki NAIT skale (Čorkalo i Kamenov, 1998) i Skale etničkog identiteta (Doosje, Ellemers i Spears, 1995), a stavke su modifikovane i prilagođene aktuelnom istraživanju od strane članova Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Etnički identitet izmeren je pomoću 12 tvrdnji datih u obliku Likertove skale. Primeri stavki su: „*Osećam snažne veze sa pripadnicima moga naroda*“, „*Ponosan sam što sam pripadnik svog naroda*“ itd. Vrednost Kronbahove alfe za ovu skalu je 0.88. Ova skala je faktorskom analizom podeljena na dve (videti rezultate), a na obe je raspon skorova

računat kao prosečan skor na celoj skali, pa iznosi od 1 (ako se ispitanik ne slaže ni sa jednom tvrdnjom) do 5 (ako se ispitanik slaže sa svim tvrdnjama skale).

- Sklonost diskriminaciji merena je putem 8 tvrdnji u kojima su opisane različite svakodnevne situacije primerene adolescentima, a od ispitanika se tražilo da odgovore da li bi u određenoj situaciji nužno odabrali pripadnika svoje etničke grupe. Primer stavke: *Na školskom izletu bih uvek radije delio sobu sa Srbinom, iako znam da je Mađar zabavniji* (ispitanici odgovaraju sa „da“ ili „ne“). Viši rezultat ukazuje na veću sklonost diskriminaciji pripadnika druge grupe. Za ovu skalu Kronbah α iznosila je 0.76. Raspon skorova je računat kao prosečan skor na celoj skali, pa iznosi od 0 (ako ispitanik nema preferenciju svoje grupe ni u jednoj hipotetskoj situaciji) do 1 (ako ispitanik u svim situacijama preferira pripadnike svoje grupe).
- Kao mera međugrupnog kontakta uzeti su odgovori na pitanja o kontaktima koje ispitanici imaju sa pripadnicima druge etničke grupe. Putem tri stavke izmerena je učestalost međuetničkog kontakta (u školi, u komšiluku i u drugim aktivnostima), pri čemu broj 1 na skali ukazuje na odsustvo kontakta (*nikada*), a broj 5 ukazuje na učestale kontakte (*veoma često*). Većinski ispitanici su izveštavali o kontaktu sa manjinama u svojim sredinama, dakle prema Slovacima ili Mađarima, dok su manjinski ispitanici izveštavali o kontaktu sa Srbima. Treba napomenuti da je prilikom obrade podataka izračunat ukupan skor koji je interpretiran kao skor međugrupnog kontakta. Kronbahova alfa skale ukupnog kontakta iznosi 0.87. Raspon skorova je računat kao prosečan skor na celoj skali, pa iznosi od 1 (ako ispitanik nema kontakte sa drugom grupom ni u jednom od konteksta) do 5 (ako ispitanik procenjuje da veoma često ima kontakte sa pripadnicima druge grupe u sva tri konteksta).

Obrada podataka

Celokupna obrada podataka sprovedena je u statističkom softverskom paketu SPSS, verzija 22. Analizama je prethodilo korišćenje deskriptivne statistike i izračunavanje ukupnih skorova za pojedinačne socijalne distance prema ponuđenim etničkim grupama, kao i za prosečnu socijalnu distancu (zbir pojedinačnih socijalnih distanci prema drugim /tuđim/ grupama); ukupni skorovi izračunati su i za sklonost diskriminaciji i za ukupni kontakt (zbir skorova sa 3 skale koje mere međugrupni kontakt). Za Skalu etničkog identiteta pre računanja skorova urađena je faktorska analiza i to analiza glavnih komponenata sa Promax rotacijom.

Rezultati

Pre nego smo proverili osnovne pretpostavke ovog istraživanja, sproveli smo faktorsku analizu skale etničkog identiteta. Za potrebe provere faktorske strukture ove skale korišćeno je nekoliko kriterijuma za determinaciju broja faktora, a svi jasno upućuju na dvofaktorsko rešenje, pa je korišćeno rešenje sa egen vrednostima iznad 1. Na ovaj način procenat objašnjene varijanse je 59.56% (44.20% prvi faktor /eigen vrednost 5,43/ 15.36% drugi faktor /eigen vrednost 1,93/).

Matrica strukture nalazi se u Tabeli 1.

Tabela 1

Matrica strukture Skale etničkog identiteta

Stavke	Faktor 1	Faktor 2
Drago mi je što sam pripadnik/ca moga naroda	.87	
Osećam snažne veze sa pripadnicima moga naroda	.84	
Osećam da pripadam mom narodu	.84	
Ponosan/na sam što sam pripadnik/ca svog naroda	.81	
Identifikujem se (poistovećujem se) sa drugim pripadnicima moga naroda	.80	
Važno mi je da sam pripadnik/ca moga naroda	.74	
Pripadnici istog naroda uvek bi trebali da se drže zajedno	.43	
U svim istorijskim sukobima sa drugim nacijama moj je narod uvek bio u pravu		.84
Dobar/a pripadnik/ca mog naroda ne bi smeo/la da se druži s našim neprijateljima		.84
Moj je narod bolji od drugih naroda.		.73
Čovek bez jasnog osećaja nacionalne pripadnosti je čovek bez identiteta		.62
Radije bi bio/la pripadnik/ca mog naroda nego ijednog drugog		.57

Pogledom na matricu strukture, vidimo da ajtemi koji pripadaju prvom faktoru ukazuju na ponos i osećanje pripadnosti svom narodu. S druge strane, ajtemi koji pripadaju drugom faktoru govore o viđenju svog naroda kao superiornog i donekle liče na etnocentizam. Kako se potencijalno radi o dva različita (iako povezana) konstrukta, u nastavku rada ove faktore razmatraćemo posebno; prvi smo nazvali Nacionalni ponos, a drugi Osećaj superiornosti svoje etničke grupe. Prvu skalu odlikuje visoka pouzdanost – Kronbahova alfa iznosila je 0.89, dok se za drugu skalu može reći da ima zadovoljavajuću pouzdanost ($\alpha=0.78$).

Nadalje, proverene su i razlike na potencijalnim kontrolnim varijablama (pol i uzrast), ali nije pronađena veza ni sa jednom od bitnih varijabli, osim što dečaci pokazuju nešto izraženiju sklonost diskriminaciji. No, kako je ovo pravilo u sve tri etničke grupe, a to nije bilo u fokusu našeg istraživanja, autori se nisu dodatni bavili ovim pitanjem.

U Tabeli 2 prikazana je deskriptivna statistika za ceo uzorak. Na merama osećaj superiornosti, sklonost diskriminaciji i na meri ukupne socijalne distance, distribucije odgovora naših ispitanika pomerene su ka nižim vrednostima. Na preostalim merama (međugrupni kontakt i nacionalni ponos) distribucije odgovora su pomerene ka višim vrednostima.

Tabela 2
*Deskriptivni pokazatelji**

	Min.	Max.	AS	Sd	Skewness	Kurtosis
Kontakt	1	5	2.98	1.16	.03	-.92
Nacionalni ponos	1	5	3.96	.93		
Osećaj superiornosti svoje etničke grupe	1	5	2.92	.92	.12	-.37
Sklonost diskriminaciji	0	1	.23	.26	.98	-.05
Prosečna socijalna distanca (SD)	0	6	2.89	2.06	.16	-.93
SD Albanci	0	1	.61	.40	-.44	-1.47
SD Romi	0	1	.58	.39	.30	-1.5
SD Hrvati	0	1	.34	.38	.69	-1.1
SD Bošnjaci	0	1	.34	.32	.67	-1.1
SD Slovaci	0	1	.28	.35	1.11	-.28
SD Mađari	0	1	.24	.36	1.26	.01
SD Srbi	0	1	.10	.21	.99	-1,1

* – za sve skale računata je prosečan vrednost kao „skor/broj stavki na skali“

Kada je reč o korelaciji ispitivanih koncepata, najviša korelacija dobijena je između dva faktora etničkog identiteta: nacionalnog ponosa i osećaja superiornosti, što ukazuje na to da ovi faktori, iako mere različite stvari, imaju zajedničko poreklo, odnosno govore o izraženosti etničkog identiteta. Sledeću najvišu korelaciju ostvaruju socijalna distanca i sklonost diskriminaciji, što ne iznenađuje s obzirom na to da obe mere predstavljaju negativne aspekte međugrupnih odnosa i obe predstavljaju bihejvioralne komponente odnosa. Umereno visoku korelaciju sa ove dve bihejvioralne mere međugrupnog odnosa ostvaruje i treća mera, ali korelacija ima negativan predznak jer je reč o međugrupnom kontaktu, koji predstavlja pozitivan aspekt međugrupnih odnosa. (Tabela 3)

Tabela 3
Matrica interkorelacija

	1.	2.	3.	4.	5.
1.Ukupni kontakt		.04	-.09*	-.30**	-.35**
2.Nacionalni ponos			.48**	.04	-.01
3.Osećaj superiornosti				.34**	.28**
4.Socijalna distanca					.48**
5.Sklonost diskriminaciji					

* – statistička značajnost na nivou $p < 0,01$

** – statistička značajnost na nivou $p < 0,001$

Međugrupne razlike

Rezultati jednosmerne analize varijanse ukazuju da na svim merenim varijablama postoje statistički značajne razlike između tri etničke grupe, što vidimo u Tabeli 4. Za mere za koje su utvrđene značajne razlike, u tabeli 5 prikazani su deskriptivni pokazatelji, kao i rezultati post hoc LSD testa koji je korišćen kako bi se utvrdilo među kojim grupama postoje razlike.

Tabela 4
Vrednosti F testa

	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>Veličina efekta (parcijalna η²)</i>
Kontakt	31.51	<.001	.07
Nacionalni ponos	12.31	<.001	.03
Osećaj superiornosti	19.53	<.001	.05
Socijalna distanca	7.92	<.001	.02
Sklonost diskriminaciji	4.24	<.05	.01

Tabela 5.
Post hoc testovi za učestalost kontakta, nacionalni ponos, osećaj superiornosti, tendenciju ka diskriminaciji i socijalnu distancu

	Nacionalnost	<i>AS</i>	<i>Sd</i>	Razlike između grupa
Učestalost kontakta	Srbin	2.74	1.16	Slovaci/Mađari i Srbi
	Mađar	2.91	1.10	
	Slovak	3.53	1.03	
Nacionalni ponos	Srbin	4.11	.87	Mađari/Slovaci i Srbi
	Mađar	3.73	.97	
	Slovak	3.98	.94	
Osećaj superiornosti	Srbin	3.09	.99	Mađari/Slovaci i Srbi
	Mađar	2.62	.78	
	Slovak	2.95	.85	
Sklonost diskriminaciji	Srbin	.22	.26	Mađari/Slovaci i Srbi
	Mađar	.26	.26	
	Slovak	.19	.26	
Socijalna distanca	Srbin	2.84	2.05	Mađari/Slovaci i Srbi
	Mađar	3.28	2.02	
	Slovak	2.49	2.06	

Kao što je vidljivo iz prethodne tabele, osim kod učestalosti kontakta (gde mladi Slovaci prijavljuju češće kontakte sa većinskom grupom nego Mađari i Srbi /sa obe manjinske grupe/), mladi iz mađarske etničke grupe se razlikuju na svim varijablama u odnosu na preostale dve grupe. Oni imaju višu socijalnu distancu i skloniji su diskriminaciji tuđe grupe, imaju niži osećaj etničke superiornosti i niži nacionalni ponos u odnosu na Srbe i Slovake iz uzorka.

Na kraju, kao odgovor na osnovno pitanje našeg rada, na koji način međugrupni kontakt, etnički identitet i socijalna distanca predviđaju bihejvioralni aspekt međugrupnih odnosa, sprovedena je linearna regresiona analiza na celom uzorku. Kao bihejvioralna mera međugrupnih odnosa uzeta je sklonost diskriminaciji pripadnika tuđe grupe.

Rezultati regresione analize pokazuju da model uspešno predviđa sklonost diskriminaciji ($F(4, 758) = 77.29, p < .001$), a procenat objašnjene varijanse iznosi 33%.

Tabela 6

Doprinosi prediktora varijabli Sklonost diskriminaciji

Prediktorske varijable	β	t	p
Učestalost kontakta	-.24	7.77	<.001
Nacionalni ponos	-.11	3.19	<.01
Osećaj superiornosti	.19	5.31	<.001
Socijalna distanca	.33	9.84	<.001

U Tabeli 6 vidimo da su svi prediktori značajni i to na nivou $p < .01$. Kao najbolji prediktor izdvaja se socijalna distanca, zatim međuetnički kontakt (veća sklonost diskriminaciji postoji onda kada je međugrupni kontakt manje učestao). Osećaj superiornosti i nacionalni ponos pokazuju se kao dobri prediktori, ali u suprotnim smerovima (očekivano, osećaj superiornosti svoje grupe ide sa češćom diskriminacijom, dok snažniji nacionalni ponos ide sa nižom tendencijom ka diskriminaciji).

Treba na kraju istaći da su autori proverili stabilnost rezultata regresione analize na svakoj etničkoj grupi posebno i da se pokazalo da je model gotovo identičan za sve tri ispitivane grupe, pa će diskusija ovih rezultata biti vezana samo za uzorak u celini. Rezultati po etničkoj pripadnosti su dati u Prilogu 1.

Diskusija

Ovo istraživanje imalo je za cilj da ispita međuetničke odnose kod adolescenata u Vojvodini, ali i da ispita korelate mera tih odnosa i da utvrdi koja to ponašanja, stavovi i aspekti kolektivnog identiteta najbolje predviđaju međugrupne odnose. Takođe, želeli smo da vidimo da li u pojedinim aspektima međugrupnih odnosa postoje razlike između manjinskih i većinskih ispitanika.

Rezultati pokazuju da na međugrupnom kontaktu postoje značajne razlike među etničkim grupama, a interesantno je da o najučestalijem kontaktu govore Slovaci, dok Srbi ovde postižu najniže skorove. Međutim, kada pogledamo prosečne vrednosti na ukupnom kontaktu u svakom od mesta testiranja (ovi rezultati nisu prikazani u radu), primećujemo da su skorovi na kontaktu

viši u onim mestima gde žive pretežno Srbi i Slovaci (Bački Petrovac, Kulpin, Pivnice...) nego u mestima u kojima pretežno žive Srbi i Mađari (Subotica, Bečej, Zrenjanin.; Keljanović, Gabrić-Stipić, Mihić, Bodroža i Jelić, 2020). Dakle, Srbi i Slovaci ostvaruju učestaliji kontakt nego što to čine Srbi i Mađari. Tokom procesa prikupljanja podataka, primetili smo da je atmosfera nešto drugačija u sredinama gde manjinsko stanovništvo čine Mađari nego u onim sredinama gde su Slovaci manjina. Jedna od očiglednih barijera za učestaliji kontakt jeste jezik; činjenica je da u mestima u kojima žive Slovaci mnogi Srbi govore i slovački jezik, kao i da Slovaci, gotovo bez izuzetka, govore srpski jezik, a takva situacija je mnogo ređa u sredinama u kojima žive Mađari. Nije retkost da su neki nastavnici i stručni saradnici Srbi koji govore slovački i predaju kako u slovačkim, tako i u srpskim odeljenjima. I u našem uzorku preko 94% Mađara je nastavu slušala na mađarskom, dok je mnogo manje (82%) Slovaka nastavu slušalo na slovačkom jeziku. U prilog ovome govori i mnogo veći broj mešovitih brakova između Srba i Skovaka u odnosu na Srbe i Mađare (Sokolovska, 2008). Na kraju, u odeljenjima koja nastavu slušaju na mađarskom bez izuzetka je komunikacija bila moguća isključivo preko prevodioca, dok u odeljenjima u kojima se nastava obavlja na slovačkom prevodilac je bio prisutan u veoma retkim slučajevima, a i tada je komunikacija bila moguća i bez njegove pomoći.

Razlike između manjinskih i većinskih ispitanika ispitali smo i na konstruktivnom etničkog identiteta, to jest na faktorima označenim kao nacionalni ponos i osećaj superiornosti svoje etničke grupe, a dobijeni rezultati nisu u skladu sa pretpostavkama. Naime, na dimenziji nacionalni ponos Srbi i Slovaci postižu više skorove od Mađara, a istovetna je situacija i na faktoru osećaja superiornosti svoje grupe. Ovakvi rezultati nisu u skladu sa očekivanjima jer smo pretpostavili da etnički identitet igra važniju ulogu kod manjinskog stanovništva. Moscovici i Paicheler (1978), kao i drugi autori čije smo hipoteze navodili u ovom radu, govore o tendenciji manjinskih grupa da na neki način istaknu svoj podređeni status kroz snažniju izraženost specifičnog etničkog identiteta. Međutim, ovo se događa onda kada pripadnici manjinskih grupa imaju pozitivnu sliku o svojoj grupi. Kada pripadnici manjinskih grupa imaju negativnu sliku o samoj grupi (a ne mogu da je napuste), takva grupa ne ispunjava svoju funkciju, te je njenim pripadnicima vrlo teško da organizuju svoja osećanja povodom članstva i stoga neće isticati svoje članstvo u toj grupi. S obzirom na to da Mađari postižu najniže skorove na ovom faktoru, postaje jasnije zašto u manjoj meri ističu svoju etničku pripadnost, a opet se vraćamo na činjenicu da je integracija mladih ove etničke grupe mnogo lošija nego što je to slučaj sa njihovim slovačkim vršnjacima. Čini se da je osećaj različitosti u odnosu na većinsku grupu u sredini u kojoj žive uzrok nižem kolektivnom samopoštovanju, te je onda i vezanost za svoju etničku grupu kod njih slabija.

Drugi faktor označen je kao osećaj superiornosti sopstvene etničke grupe, i opet se može reći da Mađari (u poređenju sa Slovacima i Srbima) manju važnost pridaju svom etničkom identitetu, a da je nisko osećanje ponosa potencijalno objašnjenje ovakvog rezultata. S druge strane, kod slovačkih adolescenata, iako formalno takođe manjinska grupa, situacija je drugačija pošto oni postižu umereno visoke skorove na oba faktora skale. Potencijalne razloge ove razlike u osećanju ponosa zbog etničke pripadnosti možemo samo naslutiti na osnovu opšteg utiska u školama, ali svakako bi za složenije tumačenje bilo potrebno uključiti dodatne varijable u ispitivanje, što nije tema ovog istraživanja. Pomenuli smo da u sredinama u kojima Mađari čine manjinsko stanovništvo postoji očiglednija segregacija u školama, što potvrđuju rezultati koji govore o učestalosti međuetničkog kontakta u ovim sredinama. Što se tiče rezultata koje srpski ispitanici postižu na Skali etničkog identiteta, ne možemo reći da je njihov status kao grupe ugrožen i da zbog toga pribegavaju isticanju svoje etničke pripadnosti. Ipak, moguće je da aktuelna situacija koja se tiče migranata u Srbiji, kao i kontekst istraživanja (učenicima je rečeno da želimo da ispitamo njihove odnose sa vršnjacima druge etničke grupe) dodatno pojačavaju svest o etničkoj pripadnosti i kod većinskog stanovništva.

Kada je reč o izraženosti socijalne distance i sklonosti diskriminaciji, ovi rezultati potvrđuju sve do sada rečeno. Mladi Mađari, verovatno zbog osećaja veće izolovanosti u sredinama u kojima žive, iskazuju i veću tendenciju ka favorizovanju svoje grupe, ali i izraženiju socijalnu distancu prema drugim grupama (čak i onim koje nisu bile deo ovog istraživanja). Iako u naše istraživanje nisu ušle jednojezične mađarske škole (slovačkih ni nema), čak i u dvojezičnim školama koje su deo ovog istraživanja primetna je oštrija segregacija između mađarske i srpske dece, nego što je to slučaj u slovačko-srpskim sredinama.

Rezultati koji su ključni za ovaj rad jesu oni koji se tiču utvrđivanja prediktora na merama međugrupnih odnosa. Da bi moglo da se radi na unapređivanju međuetničkih odnosa u školama, neophodno je da se dobije uvid u to koja ponašanja, osećanja i stavovi igraju najbitniju ulogu za manifestovanje određenih međugrupnih ponašanja. Rezultati pokazuju da su sve varijable iz modela statistički značajni prediktori, a najbolji prediktor sklonosti ka diskriminaciji jesu socijalna distanca (očekivano, u pozitivnom smeru) i međugrupni kontakt, koji je, očekivano, negativno povezan sa sklonosti diskriminaciji. Kada je reč o odnosu diskriminacije i međuetničkog kontakta, rezultati su u skladu sa postavljenim očekivanjima. Mnogobrojna istraživanja pokazuju da je međuetnički kontakt kod dece i adolescenata u školama značajan prediktor poboljšanja međugrupnih stavova i ponašanja (Holtman, Louw, Tredou i Carney, 2005; Hughes i sar., 2013; Slavin i Madden, 1979). Slični su rezultati istraživanja sa naših prostora – učestaliji međuetnički kontakt povezan je sa nižom tendencijom ka diskriminaciji (Čorkalo Biruški i Ajduković, 2007), ali i sa nižom socijalnom distancom (Mihić i Mihić, 2004; Pehar, Čorkalo-Bi-

ruški i Jelić, 2022) i prosocijalnim ponašanjem prema drugoj grupi (Pehar, Čorkalo-Biruški i Jelić, 2022). Ovakvi rezultati prilično su ohrabrujući ako razmišljamo o načinima poboljšanja međuetničkih odnosa, pošto je školski kontekst sigurno jedan od najboljih institucionalnih okvira za podsticanje međugrupnog kontakta.

Dva prediktora iz domena etničkog identiteta su nešto slabije povezani sa sklonosti diskriminaciji, ali u suprotnom smeru. Nacionalni ponos je negativno povezan sa tendencijom diskriminaciji, što je u skladu sa osnovnim postavkama Teorije socijalnog identiteta po kojima nisko kolektivno samopoštovanje (odnosno, u našem slučaju, nizak nacionalni ponos) korelira sa diskriminacijom drugih grupa kao jednom od strategija uspostavljanja pozitivne različitosti. Na ovaj način osobe koje ne osećaju ponos zbog pripadnosti svojoj naciji, pokušavaju da status svoje etničke grupe povećaju diskriminirajući pripadnike drugih grupa. Što se tiče odnosa diskriminacije i osećaja superiornosti svoje etničke grupe, veza je, opet, očekivana. Osobe koje svoju etničku grupu vide kao superiornu u odnosu na druge grupe, teže da preferiraju pripadnike svoje grupe u različitim situacijama, verujući u njihovu superiornost u odnosu na pripadnike drugih grupa sa kojima dolaze u kontakt.

Videli smo da kontakt igra značajnu ulogu u poboljšanju međugrupnih odnosa, kao i da u školama u Vojvodini ovo predstavlja bitan problem. Stoga, na kraju rada, osvrnućemo se još jednom na značaj međuetničkog kontakta u školama i na kreiranje uslova da do takvog kontakta dođe.

Zaključci i praktične implikacije

U uvodnom delu ovog rada bilo je reči o uslovima optimalnog međugrupnog kontakta i o tome kako kontakt pod takvim uslovima ima najveće izgleda da poboljša međugrupne odnose. Međutim, rečeno je da kontakt može imati povoljne efekte čak i onda kada neki od tih uslova nisu zadovoljeni i da je od suštinske važnosti da se situacija kontakta odvija u prijatnoj atmosferi. Kada je škola u pitanju, čini nam se da najbolji način da se kreiraju optimalni uslovi za kontakt i stvaranje međuetničkih prijateljstava predstavljaju etnički mešovita odeljenja. U našem istraživanju svega 50% ispitanika tvrdi da ima prijatelje druge nacionalnosti, a najveći broj ovih prijateljstava podrazumeva povremeno druženje; samo 17% ispitanika govori da se sa prijateljima druge nacionalnosti druži veoma često (Keljanović, Gabrić-Stipić, Mihić, Bodroža i Jelić, 2020, 2020).

Takva situacija u školama svakako ne pogoduje međuetničkom kontaktu izvan nje. U našem istraživanju čak 20% ispitanika tvrdi da nikada nije u kontaktu sa vršnjacima druge nacionalnosti izvan škole. Kada govorimo o mešovitim odeljenjima, suštinska ideja nije asimilacija nacionalnih manjina, već upravo integracija. Činjenica da se nacionalne manjine školuju (i) na

većinskom jeziku ne isključuje negovanje sopstvene kulture i jezika u školi i postoje modeli obrazovanja koji bi to omogućili. Sadašnji model obrazovanja nacionalnih manjina podrazumeva odvojena odeljenja i na taj način, pored kategorije etničke pripadnosti za iste grupe učenika, postoji i kategorija odeljenja, što verovatno samo pojačava percipiranje vršnjaka u terminima *mi/oni*. U mešovitim odeljenjima interakcija među vršnjacima mogla bi da bude „ličnija“, učenici bi imali više prilike da se u komunikaciji fokusiraju na individualne karakteristike, da uvide međusobne sličnosti i da na manje stereotipan način opažaju svoje vršnjake druge etničke pripadnosti. Kada pogledamo model zajedničke grupe koji govori o uvođenju nadređene kategorije i kreiranju novog identiteta, vidimo da bi se uvođenjem mešovitih odeljenja došlo upravo do takve rekategorizacije.

Treba naglasiti da se ovde ne radi o napuštanju etničkog identiteta ni za jednu od grupa, već samo o promeni kategorije odeljenja, što se ne vidi kao ugrožavajuće po socijalni identitet učenika. Pri ovakvom kontaktu, poželjno je podsticati određenu vrstu saradnje i međuzavisnosti socijalnih grupa. U školskom kontekstu vannastavne aktivnosti pružaju dobru priliku za podsticanje ovakvog kontakta. Ukoliko nam je cilj da živimo u tolerantnijem društvu, potrebno je uvesti promene u obrazovnom sistemu, a promene se ne tiču samo promena modela obrazovanja za nacionalne manjine u multietničkim sredinama, već je neophodno i podučavati decu o toleranciji. Škole su najmoćniji alat jer kroz obrazovni sistem prolaze praktično sva deca, posebno na ranom uzrastu. Sva ova deca i adolescenti kroz nekoliko godina biće građani sa pravom glasa, građani koji će kreirati nove obrazovne politike, te ne smemo zanemariti značaj ulaganja u obrazovni sistem.

Literatura

- Brown, R. (2010). *Prejudice: Its Social Psychology*. Oxford: Blackwell.
- Christ, O., & Wagner, U. (2013). Methodological issues in the study of intergroup contact: Towards a new wave of research. U: G. Hodson & M. Hewstone (Ur.), *Advances in intergroup contact* (pp. 233–261). New York: Psychology Press.
- Čorkalo Biruški, D., & Ajduković, D. (2007). Separate schools – a divided community: The role of the school in post-war social reconstruction. *Review of Psychology*, 14(2), 93–108.
- Čorkalo, D. i Kamenov, Ž. (1998). *Nacionalni identitet i međunacionalna tolerancija*. Izveštaj sa VIII ljetne psihologijske škole. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Dixon, J., Durrheim, K., & Tredoux, C. (2005). Beyond the optimal contact strategy: A reality check for the contact hypothesis. *American Psychologist*, 60(7), 697–711. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.60.7.697>
- Doosje, B., Ellemers, N. & Spears, R. (1995). Perceived intragroup variability as a function of group status and identification. *Journal of Experimental Social Psychology*, 31, 410–436. <https://doi.org/10.1006/jesp.1995.1018>

- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L., & Kawakami, K. (2003). Intergroup contact: The past, present, and the future. *Group Processes & Intergroup Relations*, 6(1), 5–21. <https://doi.org/10.1177/1368430203006001009>
- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L., & Saguy, T. (2009). Commonality and the complexity of „we“: Social attitudes and social change. *Personality and Social Psychology Review*, 13(1), 3–20. <https://doi.org/10.1177/1088868308326751>
- Hewstone, M., Ramiah, A. Al, Schmid, K., Floe, C., Zalk, M. van, Wölfer, R., & New, R. (2018). Influence of segregation versus mixing: Intergroup contact and attitudes among hite-British and Asian-British students in high schools in Oldham, England. *Theory and Research in Education*, 16(2), 179–203. <https://doi.org/10.1177/1477878518779879>
- Holtman, Z., Louw, J., Tredoux, C., & Carney, T. (2005). Prejudice and social contact in South Africa: A study of integrated schools ten years after apartheid. *South African Journal of Psychology*, 35(3), 473–493. <https://doi.org/10.1177/008124630503500306>
- Hughes, J., Campbell, A., Lollot, S., Hewstone, M., & Gallagher, T. (2013). Inter-group contact and social attitudes: Evidence from Northern Ireland. *Oxford Review of Education*, 39(6), 761–779. <https://doi.org/10.1080/03054985.2013.857595>
- Hutnik, N. (1985). Aspects of identity in multi-ethnic society. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 12(2), 298–309. <https://doi.org/10.1080/1369183X.1985.9975903>
- Keljanović, A., Gabrić-Stipić, M., Mihić, V., Bodroža, B. i Jelić, D. (2020). Socijalni identitet u multietničkoj sredini – efekti kontakta na međugrupne stavove i etnički identitet – istraživački izveštaj. U: Zotović, M. i M. Oros (Ur.), *Efekti egzistencijalne nesigurnosti na pojedinca i porodicu u Srbiji* (83–104). Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Koković, D. i Lazar, Ž. (2003). Činioci negovanja nacionalnog i kulturnog identiteta u Vojvodini. *Sociološki pregled*, 37(1–2), 49–59.
- Levin, S., van Laar, C., & Sidanius, J. (2003). The effects of ingroup and outgroup friendships on ethnic attitudes in college: A longitudinal study. *Group Processes & Intergroup Relations*, 6(1), 76–92. <https://doi.org/10.1177/1368430203006001013>
- McKeown, S., & Dixon, J. (2017). The “contact hypothesis”: Critical reflections and future directions. *Social and Personality Psychology Compass*, 11(1). <https://doi.org/10.1111/spc3.12295>
- Mihić, V. i Mihić, I. (2004). Kontakt hipoteza na delu-da li blizina znači i bliskost? usmeno saopštenje na 52. naučno-stručnom skupu psihologa Srbije (Kopaonik 26–29. maj), knjiga rezimea str. 50. Beograd: Društvo psihologa Srbije.
- Moscovici, S., & Paicheler, G. (1978). Social comparison and social recognition. U: Tajfel, H. (Ur.), *Differentiation between social groups*. (pp. 201–226). Cambridge: Academic Press.
- Mullen, B., Brown, R., & Smith, C. (1992). Ingroup bias as a function of salience, relevance, and status: An integration. *European Journal of Social Psychology*, 22, 103–122. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420220202>
- Otten, S., & Moskowitz, G. B. (2000). Evidence for implicit evaluative in-group bias: Affect-based spontaneous trait inference in a minimal group paradigm.

- Journal of Experimental Social Psychology*, 36(1), 77–89. <https://doi.org/10.1006/jesp.1999.1399>
- Park, B., & Rothbart, M. (1982). Perception of out-group homogeneity and levels of social categorization. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42(6), 1051–1068. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-3514.42.6.1051>
- Pehar, L., Čorkalo Biruški, D., & Jelić, M. (2022). Longitudinal effects of direct and extended intergroup contact in multi-ethnic communities in Croatia. *Group Processes & Intergroup Relations*, Online first. <https://doi.org/10.1177/13684302221138340>
- Petsinis, V. (2004). Vojvođanske nacionalne manjine: sadašnje stanje i budući izgledi. *Sociološki pregled*, 38(1–2), 219–237.
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 751–783. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-3514.90.5.751>
- Phinney, J. S. (1990). Ethnic identity in adolescents and adults: Review of research. *Psychological Bulletin*, 108(3), 499–514. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.108.3.499>
- Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, propise, upravu i nacionalne manjine – nacionalne zajednice (2016). Informacija o osnovnom obrazovanju u APV u školskoj 2015/16. Preuzeto 20.9.2016. sa: http://www.puma.vojvodina.gov.rs/etext.php?ID_mat=6790
- Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, propise, upravu i nacionalne manjine – nacionalne zajednice (2022). Informacija o osnovnom obrazovanju u APV u školskoj 2022/23. Preuzeto 10.8.2023. sa: http://www.puma.vojvodina.gov.rs/dokumenti/inform/Informacija_2022_2023.docx
- Republički zavod za statistiku (2023). *Nacionalna pripadnost: Podaci po opštinama i gradovima*. Preuzeto 11.9.2023. sa <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/PdfE/G20234001.pdf>
- Rogler, L., Cooney, R., & Ortiz, V. (1980). Intergenerational change in ethnic identity in the Puerto Rican family. *International Migration Review*, 14(2), 193–214. <https://doi.org/10.2307/2545473>
- Scheepers, D., Spears, R., Manstead, A. S. R., & Doosje, B. (2009). The influence of discrimination and fairness on collective self-esteem. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 35(4), 506–515. <https://doi.org/10.1177/0146167208329855>
- Simon, B., & Brown, R. (1987). Perceived intragroup homogeneity in minority – majority context. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(4), 703–711. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-3514.53.4.703>
- Simon, B., Aufderheide, B., & Kampmeier, C. (2003). The social psychology of minority – majority relations. U: Brown, R., & Gaertner, S. (Ur). *Blackwell handbook of social psychology: Intergroup processes*. (pp: 303–323). Malden: Blackwell.
- Slavin, R. E., & Madden, N. A. (1979). School Practices that improve race relations. *American Educational Research Journal*, 16(2), 169–180. <https://doi.org/10.2307/1162328>
- Smith, A. D. (1992). National identity and the idea of European unity. *International Affairs*, 68(1), 55–76. <https://doi.org/10.2307/2620461>

- Sokolovska, V. (2008). Istraživanje akulturacionih procesa u Vojvodini na osnovu mešovitih brakova. *Sociološki pregled*, 42(3), 325–341
- Tropp, L. R., & Pettigrew, T. F. (2005). Relationship between intergroup contact and prejudice among minority and majority status groups. *Psychological Science*, 16(12), 951–957. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2005.01643.x>
- Turjačanin, V. (2014). *Socijalna psihologija etničkog identiteta*. Banja Luka: Filozofski fakultet.
- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., & Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Cambridge, MA: Blackwell.
- United Nations (2016). International Migration Report – 2015. Department of Economic and Social Affairs, Population Division.
- Verkuyten, M., & Martinović, B. (2016). Dual identity, in-group projection, and out-group feelings among ethnic minority groups. *European Journal of Social Psychology*, 46, 1–12. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2131>
- White, C. & Burke, P. (1987). Ethnic role identity among black and white college students: An interactionist approach. *Sociological Perspectives*, 30(3), 310–331. <https://doi.org/10.2307/1389115>
- Wilder, D. A. (1986). Social categorization: Implications for creation and reduction of intergroup bias. *Advances in Experimental Social Psychology*, 19, 291–355. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60217-8](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60217-8)
- Wong, C. A., Eccles, J. S., & Sameroff, A. (2003). The influence of ethnic discrimination and ethnic identification on African American Adolescents' school and socioemotional adjustment. *Journal of Personality*, 71(6), 1197–1232. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.7106012>

DATUM PRIJEMA RADA: 2.22.2023.

DATUM PRIHVATANJA RADA: 9.26.2023.

Discrimination in a multiethnic environment – the importance of intergroup contact, social distance and ethnic identity

Olivera Dronjak, Vladimir Mihić

Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, Serbia

Education of ethnic minorities in Serbia (and not only here) is often connected to the question of whether ethnic minorities should be educated only in their native language, and, even more importantly, for the field of intergroup relations, and whether this education should be integrated into the mainstream education and in which way. The Serbian educational system offers only two options to ethnic minorities: education fully in Serbian or education fully in their own language. In some regions, even the schools themselves are separated, so the children have even less contact with the out-group.

This paper deals with the issue of the importance of intergroup contact, social distance and ethnic identity when it comes to discrimination of the out-group. The sample consisted of 795 children, aged 14 to 19, from Vojvodina. Out of them, 371 were Serbs, 240 Hungarians and 184 Slovaks. The instruments used included the Ethnic Identity scale (measuring ethnic pride and belief in ethnic superiority), the Social Distance scale and the scale measuring a tendency for discrimination in children's everyday lives. We also measured the frequency of contact with the out-group.

The results show that the regression model was significant ($F(5,758)=77,29$; $p<.001$; $R^2=0,33$) and that all of the predictors were significant: social distance ($\beta=.33$; $p<.001$), frequency of contact with the out-group ($\beta=-.24$; $p<.001$), belief in ethnic superiority ($\beta=.19$; $p<.001$) and ethnic pride ($\beta=-.11$; $p<.05$). The findings indicate that, in schools that educate children in minority languages, the tendency for discrimination is largely determined by the negative attitudes towards other ethnic groups, but also by a stronger attachment to one's own group, both in the minority and majority groups.

Keywords: ethnic identity, intergroup contact, tendency for discrimination, education in minority language

Prilog 1

Regresiona analiza na tri grupe ispitanika

Tabela 7

Doprinosi prediktora varijabli Sklonost diskriminaciji – Srbi

F (4,351)=36,53; p<.001			
Prediktorske varijable	β	t	p
Učestalost kontakta	-.18	3.92	<.001
Nacionalni ponos	-.14	2.86	<.01
Osećaj superiornosti	.24	4.32	<.001
Socijalna distanca	.35	6.99	<.001

Tabela 8

Doprinosi prediktora varijabli Sklonost diskriminaciji – Mađari

F (4,221)=30,33; p<.001			
Prediktorske varijable	β	t	p
Učestalost kontakta	-.41	7.53	<.001
Nacionalni ponos	-.18	2.43	<.01
Osećaj superiornosti	.19	3.11	<.01
Socijalna distanca	.22	3.83	<.001

Tabela 9

Doprinosi prediktora varijabli Sklonost diskriminaciji – Slovaci

F (4,174)=16,34; p<.001			
Prediktorske varijable	β	t	p
Učestalost kontakta	-.14	2.16	<.01
Nacionalni ponos	-.16	2.25	<.05
Osećaj superiornosti	.17	2.30	<.05
Socijalna distanca	.33	4.38	<.001